O STVARANJU NAZIVA ZA BOJE U HRVATSKOM I RUMUNJSKOM JEZIKU TE GOVORU KARAŠEVA[1]

Tomislava BOŠNJAK BOTICA, Ivana OLUJIĆ

Colour terms present an appealing topic for linguistic and interdisciplinary research while the principles of colour categorisation remain a challenge to many experts. Though it may appear to be a universal category in terms of primary colours, the other parts of the spectrum display language-specific features. The previous research of colour terms in Croatian and Romanian language (Olujić and Bošnjak Botica, 2012) presents the differences in colour perception as well as word formation of colour terms from the point of view of translation. This work further explores the formation of colour terms in each language as well as in the Carasova idiom with regard to the speakers´ Slavic mother tongue and the Romanian state language. Major lexicalization patterns are presented.

Key words: colour terms, lexicalization, Roumanian, Croatian, Carasova Idiom

1. Uvod

Boje su posljednjih desetljeća izrazito intenzivno područje u lingvistici, što potvrđuje velik broj radova koji se bojama bave s različitih aspekata (npr. Berlin i Kay 1969, McNill 1979, McLaury 1995, Wyler 1992, Hardin i Maffi 1997, Wierzbicka 2008; u hrvatskome npr. Stolac 1994, Tanhofer 2000, Brbora 2005, Jelaska, Bošnjak i Balent 2005, Jelaska i Cvikić 2005, Gulešić-Machata i Machata 2007, Opašić i Spicijarić 2010, Marković 2010, Čendo i Jelaska 2012; u rumunjskome npr. Gheorghiu 1968, Radu-Golea 2009, Pitiriciu 2010, Chelaru-Murăruş 2012)[2]. Postoje različita mišljenja o tome utječe li i koliko jezik pojedine zajednice na segmentiranje i razlikovanje boja u spektru, odnosno je li riječ o univerzalnoj (poznata teorija o 11 osnovnih boja B. Berlina i P. Kaya iz 1969.) ili proizvoljnoj kategoriji. Kako se u nekom jeziku stvaraju nazivi za boje ovisi dakako o naravi toga jezika, koja uključuje ne samo njegovu gramatičku strukturu nego i način prenošenja izvanjezične stvarnosti (boja se definira npr. kao *dojam* što ga na oko ostavljaju različita zračenja od kojih se sastoji svjetlost), stvaranje pojmova i uspostavljanje odnosa između

[1] „Govor Karaševa" ili „karaševski govor" odnosi se na selo Karaševo u rumunjskom Banatu, nastanjeno većinskim hrvatskim stanovništvom, za koje se drži da je onamo stiglo najkasnije u prvoj polovici 16. stoljeća, a vrlo vjerojatno i prije toga (Vulić 1998, Manea-Grgin 2012). „Karaševski govori" odnosi se na govore sedam sela koja nastanjuju karaševski Hrvati. O jezičnim obilježjima mimo zadane teme ovdje se neće govoriti, stoga upućujemo na npr. Petrovici 1934, Vulić 1994, Radan 2000, Lisac 2003.

[2] Ovo je tek manji dio reprezentativnih radova o bojama, što posebno vrijedi za iznimno bogatu literaturu na engleskom jeziku, no zbog ograničenja opsega rada ne navodimo ih više.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

stvari i pojmova s jedne strane te pojmova i naziva s druge. Pokazalo se i da su najveće razlike u percepciji boje individualne (npr. ono što je nekomu narančasta, drugomu može biti žuta ili tamnožuta). Unutar jednoga jezika isti naziv može označivati različite boje, a jedna boja može imati nekoliko naziva. Na to utječu obilježja boja, njihovo podrijetlo, način kako ih ljudi percipiraju, važnost u društvenom i individualnom životu, međukulturni i međujezični kontakti, društvene promjene itd. (Jelaska i Cvikić 2005). Stoga i jesu zanimljiva unutarjezična i međujezična istraživanja bilo pojedinačnih boja bilo cijelih skupova koja otkrivaju različite pojave, primjerice podudarnosti u određivanju prototipne nijanse boje u govornika istoga jezika i razlike među vrlo bliskim jezicima, mehanizme stvaranja naziva za nijanse modifikacijom postojećega ili odabirom novoga naziva i sl. (Uusküla 2006). Istraživanje o nazivima za boje u rumunjskom i hrvatskom jeziku te mogućnostima njihova prevođenja provedeno na osnovi građe iz pripovijesti *REM* Mircee Cărtărescua (Olujić i Bošnjak Botica 2012) pokazalo je da, uz očekivane sličnosti, ponajprije u korpusu osnovnih boja, postoje stanovite razlike i to u percepciji pojedine boje, vezi boje i uspoređivanoga predmeta, potom i poteškoće u odabiru odgovarajućega (istovrijednoga) naziva na drugom jeziku. Uočeni su tada najčešći načini nastajanja naziva za boju u jednom i drugom jeziku (sufiksacija, imenska riječ ili nominativno-genitivna skupina, priložni dodatci). Novim se istraživanjem usporedba širi na još jedan jezični sustav – govor Karaševa te djelomice na još neke karaševske govore, u kojima dosad ova tema nije bila istraživana. Karaševski su govori u ovom odnosu hrvatskoga i rumunjskoga zanimljivi po tome što su to organski slavenski govori, ali su prostorno i u svakom drugom smislu okruženi romanskim, rumunjskim, što se posebno očituje u povezivanju tvorbenih obrazaca s predmetima i pojavama izvanjskoga svijeta koji služe kao motiv nastanku nekoga naziva.

1.1. Građa

Dok za istraživanje leksika, u ovom slučaju naziva za boje, u hrvatskom i rumunjskom, kao dvama standardiziranim jezicima, na raspolaganju stoji niz rječnika te bogata književna, znanstvena i općenito pisana produkcija, a za usporedbu i (relativno skroman) korpus književnih prijevoda, pisana su vrela na karaševskim govorima prilično oskudna, a neka od njih treba uzeti s oprezom. Rječnikā, osim glosarā uz pojedine lingvističke (Petrovici 1934, Radan 2000, Tomić 2007) ili etnološke radove (Birta 1993) nema. Za ovo istraživanje upotrijebljene su, osim sporadičnih opažanja u osobnim kontaktima, dvije knjige zapisa usmene književnosti – *Karaševci* (Birta 1993) i *Cvjetovi mećave* (Vujkov 1971) te nedavno objavljen prijevod/prilagodba Novoga zavjeta (Petraška 2013). Gramatike također nema, ali postoji dijalektološka studija Emila Petrovicia *Graiul caraşovenilor* (1934) u kojoj se nalazi nekoliko potvrda pridjeva koji znače boju. S obzirom na relativnu oskudnost pisanoga materijala i nizak broj pojavnica vezanih za ovu temu, a raznolikost karaševskih govora, istraživanje je uglavnom ograničeno na govor sela Karaševa (sporadično se donose potvrde iz govora drugih sela), a radi uvida u suvremeno stanje provedena je na manjem broju ispitanika različite dobi i spola

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

anketa u kojoj se od izvornih govornika, između ostaloga, tražilo da: a) određenim predmetima pripišu pridjeve za boju, b) imenuju jedanaest boja na temelju ponuđenih uzoraka, c) za pojedine složene nazive boja na rumunjskom ponude ekvivalent na svom materinskom idiomu.

2. Načini stvaranja naziva za boje

Naziva za boje u jeziku svakako je višestruko manje nego što bi ih moglo biti s obzirom na čovjekovu sposobnost raspoznavanja različitih boja, pa ipak riječ je o golemu broju naziva, koji, čini se, s razvojem modernoga potrošačkoga društva svakodnevno raste. Stalan je tek broj osnovnih[1], temeljnih boja (eng. *basic color terms)*. U većini zapadnih jezika riječ je o jedanaest ili – rjeđe – dvanaest boja (Berlin i Kay 1969).[2] U hrvatskom su to pridjevi ženskoga roda (prema imenici *boja*): *bijela, crna, crvena, žuta, zelena, plava, smeđa*, *siva, narančasta*, *ljubičasta i ružičasta*[3]. U rumunjskom su temeljne boje: *alb, negru,roşu, galben, verde, albastru, maro, gri, portocaliu, violet, roz.* U govoru Karaševa na temelju spomenute ankete dobio se ovaj fond temeljnih boja: *bela* (bijela, alb), *črna* (crna, negru), *červena* (crvena, roşu), *žlta* (žuta, galben), *zelena* (zelena, verde), *sinja* (plava, albastru), *murga* (smeđa, maro), *sura* (siva, gri), *vilska* (ljubičasta, violet), *blešta* (ružičasta, roz). Dio ispitanika naveo je kao jedanaestu boju *portokaliu* (narančasta, portocaliu).

Ispitanica iz Lupaka, međutim, navela je za smeđu boju termin *smudasta*. U istom se selu od rumunjskoga „murg" izvodi *murgast* (što bi u govoru Karaševa značilo „smećkast") sa značenjem „tamnoljubičast", a *bleštavo* nije naziv za boju. Birtina zbirka usmenoknjiževnih primjera u dvjema bajalicama zabilježenima u Ravniku navodi *mužden* u značenju „ljubičast" (Birta 1993: 278–279). Na ovom malom uzorku, već kod temeljnih naziva za boje, ogleda se i raznolikost karaševskih govora.

Na planu izraza uočava se da je među spomenutim nazivima u hrvatskome osam neizvedenih i tri izvedena naziva (ne uključujemo crvenu i zelenu). Ti su izvedeni nazivi nastali dodavanjem sufikasa na imenice koje označuju predmete karakteristične boje: ljubicu, naranču i ružicu. U rumunjskom je, uz šest neizvedenih naziva, sufiksacijom nastala samo jedna temeljna boja (*portocaliu*), također po predmetu (naranča), dok su ostale, uz fonološku i pravopisnu prilagodbu, preuzete izravno iz francuskoga[4] (*violet*, *roz* – njihovi se hrvatski ekvivalenti tvore sufiksacijom; *gri*, *maro* – hrvatski ekvivalenti nisu izvedenice). Osim *violet* u

[1] Zbog mogućnosti da se ta *osnovnost* pobrka s tvorbenom osnovnošću, radije se govori o temeljnim bojama.

[2] Dio hrvatskih govornika ima dva naziva za plavu boju: *plavu* i *modru*, gdje modra nije nijansa plave, pa bi se u tom slučaju moglo govoriti o 12 temeljnih boja.

[3] U mnogih je hrvatskih govornika umjesto ružičaste u uporabi naziv *roza*, koji se u nekih deklinira (*roze* hlače), u drugih ne (*roza* hlače).

[4] Rumunjski je romanski jezik i očekivano je da su nazivi u tim jezicima slični, no u ovom se slučaju ne radi o ishodu samostalnoga jezičnoga razvoja, nego o izravnom posuđivanju.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

razgovornom rumunjskom rabi se i *mov* (također francuska posuđenica). Rječnici je opisuju kao svjetliju nijansu ljubičaste, ali u uporabi ta su dva naziva uglavnom sinonimi. Za *roz, gri i maro* postoje bliskoznačne domaće tvorenice *trandafiriu* (prema *trandafir* 'ruža', dakle doslovno 'ružičasto'), *cenușiu* (prema *cenușă* 'pepeo', doslovno 'pepeljasto'), rjeđe *fumuriu* ('boje dima'), *plumburiu* ('boje olova') te *castaniu* ('kestenjasto'), *cafeniu* ('boje kave'). Njihova je uporaba međutim ograničena: *trandafiriu* i *cenușiu* uglavnom dolaze u poetskim kontekstima, a ostali se nazivi većinom odnose na nijanse.

U karaševskom je od nabrojenih jedanaest boja samo jedna izvedena (*vilska*). Prvih pet naziva – *bela, črna, červena, žlta* i *zelena* odgovaraju suvremenim standardnim hrvatskim pridjevima za iste boje, pri čemu je, naravno, vidljiva fonološka razlika.[1] Pridjevi *sinj* i *sur* poznati su i u hrvatskim dijalektima i u starijoj hrvatskoj književnosti te rječnicima i nekim ustaljenim svezama (*sinje more, suri orao*), ali u standardnom hrvatskom nisu nazivi temeljnih boja.[2]

Dva od navedenih karaševskih pridjeva pojavljuju se u istom obliku i u rumunjskome – to su *portokaliu* (rum. *portocaliu*) i *murg*. Pritom je u rumunjskome prvi ekvivalent hrvatskomu *narančast*, a drugi pokriva samo dio značenja hrvatskoga pridjeva *smeđ* jer se odnosi isključivo na boju dlake životinja, obično konja, te stoga često dolazi i poimeničeno, kao ime smeđega konja (dorata) *murgul*. U karaševskom je, međutim, *murg* jedini pridjev koji označuje smeđu boju (a da pritom nije rezerviran za pojedinu nijansu) ako izuzmemo sporadično posuđivanje rumunjskoga *maro* (posuđenoga iz francuskoga) uočeno prije svega u djece školskoga uzrasta[3]. Tako se *murg* javlja i kao boja očiju (*murge oči*) i kose (*murga kika*), jednako kao i odjeće (*marama murga*) i drugih predmeta (*mobila murga* – smeđi namještaj), drugim riječima, ne odnosi se samo na životinjski svijet, kako je to u rumunjskome.[4] Za rumunjsku je lingvistiku pak pridjev *murg* zanimljiv i kao neriješeno etimološko pitanje (DER: 2002).

Stanje je bitno drukčije kod pridjeva *portokaliu*, koji ne samo što nije fonološki, morfološki ni tvorbeno prilagođen karaševskomu nego mu je i uporaba sporna. Naime, iako su ispitanici srednje i starije generacije uz podastrti uzorak narančaste boje uglavnom ponudili naziv *portocaliu*, ipak najčešće za tim pridjevom nisu posezali opisujući tipično narančaste predmete (osim za dres nizozemske nogometne reprezentacije). Tako je mrkva (*morkonj*) redovito „červene" (ili „červeno-žlt" ili „bije na červeno"), a čak i naranča (*portokala*) nekima „červeno-žlte"

[1] Karaševski govori čuvaju takozvani „nezamijenjeni jat", odnosno imaju zatvoreno *e* na mjestu nekadašnjeg jata (Lisac 2003). Odatle *bela*, koja se u genitivu pojavljuje i s ikavskim odrazom jata (nenaglašeno *i*). U govorima karaševskih Hrvata sačuvani su i stari skupovi *čr-*, *črv-*, što je vidljivo u pridjevima *črna* i *červena*. Još je jedan dokaz starine ovoga dijela leksika pridjev *žlt*, sa samoglasničkim ili dijelom vokaliziranim *l* (*l̥*, *əl*). Konačno, *zelena* se od suvremenoga hrvatskoga standarda razlikuje samo naglasno.

[2] Prema jednom istraživanju od 40 ispitanika nijedan nije uvrstio suru ili sivu među temeljne boje, a bilo je onih koji te pridjeve nisu ni povezali s bojom (Marković 2010: 253).

[3] Kao, uostalom, i *lila* i *roz*.

[4] Pridjev *murg* mijenja se po padežima te se od njega normalno može tvoriti izvedenica (*murgast* – smećkast).

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

boje. Žumanjak je također redovito opisan kao „žlt", a isto tako i cvijet nevena.[1] Ta bi se pojava mogla opisati kao prazno mjesto u sustavu. Za razliku od njih, djeca školskoga uzrasta i uzorak narančaste boje i predmete koje su njihovi stariji suseljani imenovali kao „červene", „červeno-žlte" ili „žlte" navode kao *portocaliu*, pa čak i *oranj*[2], dakle preuzimaju rumunjski naziv (tako i pišu, premda se u jednoga ispitanika pojavilo i *portokalivo*).

Na temelju rečenoga držimo da *portokaliu* kao novija posuđenica iz rumunjskoga, neprilagođena fonološki i morfološki, te prije svega ograničene uporabe, ne zadovoljava kriterije za temeljnu boju u karaševskome. Stoga zasad ondje govorimo o sustavu od deset, a ne jedanaest temeljnih boja. Usput kazano, prema podatcima *iz Hrvatskoga čestotnoga rječnika* od svih je temeljnih boja u hrvatskome upravo narančasta najmanje česta (Čendo i Jelaska 2013), a slično je i u engleskome prema podatcima iz *Bank of English* (Steinvall 2002).

Uz navedene temeljne boje, zajedničke tolikomu broju jezika da se mogu smatrati univerzalnom kategorijom, u svakom je jeziku i golem broj naziva za boje koji se tiču pojedinih nijansa (eng. *non-basic color terms* ili *elaborated color terms* prema Steinvall 2002), čiji se ustroj i rasprostranjenost može razlikovati od jezika do jezika, a po svojim se obilježjima poprilično razlikuju od temeljnih naziva. Na osnovi obrazaca upotrebe i čestote pojavljivanja u pregledanom korpusu Steinvall (2002: 219–220) za engleski navodi tipična obilježja jedne i druge skupine. Ti se kriteriji uz prilagodbu dadu primijeniti na hrvatski, rumunjski i karaševski. Tako temeljne boje u većem ili manjem stupnju a) služe kao modifikatori ili kolokati (*bijela kava, vin roșu*, *bele čerešnje*), b) dobivaju prototipne derivacijske sufikse: hrv. *-kast*, rum. *-ui*, kar. *-ast*, *-ikav* (*žućkast, gălbui, surasto, žlćikavo*), c) imaju visoku čestotu (najčešće boje u svim trima sustavima su temeljne), d) pojavljuju se u čvrstim svezama i kad nema odnosa podređenosti sastavnica (*žuto-zelen, verde-albastru*, *črno-belo*), e) imaju figurativna značenja (*biti zelen, a spune verde* 'reći otvoreno', *črn u licu od besa*). Međutim, nemaju svi temeljni nazivi jednak status niti jednak broj obilježja. Primjerice, bijela, crna i crvena imaju sva navedena obilježja, crvena, plava i zelena imaju veći broj obilježja nego npr. narančasta, koja pogotovo rijetko dolazi u kolokacijama (usp. Gulešić-Machata i Machata 2007, isto za engleski Steinvall 2002).

Netemeljne, *razrađene* boje a) obično su motivirane predmetom iz okoline (*indigo*, *maslinasta*, *pepeljasta*, *somon* 'losos', *trandafiriu* 'ružičasto', *petlasto* – katkad u Lupaku za 'narančasto', *konopljasto*[3]), b) tvore se derivacijskim sufiksima: hrv. *-ast* (*limunast*), rum. *-iu* (*stacojiu* – 'žarko crven', prema *stacoj* 'rak'), kar. *-ast* (*petlast*, *konopljast*), c) gotovo isključivo služe za opise, d) pojavljuju se obično u pisanim tekstovima, mahom specijalizirane namjene (časopisi i knjige o likovnoj umjetnosti,

[1] Pri određenju kakve je što boje treba voditi računa i o osobnom doživljaju pojedinca. Premda se u hrvatskome neven opisuje kao žuti cvijet, žumanjak kao žuti dio jaja, svjetlo na semaforu kao žuto (u slovačkom i francuskom je npr. narančasto) itd., mnogi će govornici boju spomenutih predmeta nazvati narančastom, ili čak nazvati žutom, a opisati kao narančastu.

[2] Jedan od rumunjskih sinonima za portocaliu, najčešće u uporabi kao naziv boje u dugi.

[3] Birta 1993: 279, primjer je iz Ravnika.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

modi, kozmetici, uređenju doma, autoindustriji i sl.), e) uglavnom su nekonzistentno definirani u rječnicima (potvrđeno u prethodnim istraživanjima, npr. Brbora 2005, Jelaska i Cvikić 2005).

Prikupljena građa koja se sastoji od naziva temeljnih boja te njihovih nijansa i kombinacija podastire nam niz sredstava kojima se jezik služi u stvaranju naziva. S obzirom na ishod toga procesa nazivi se mogu razvrstati u kategorije na nekoliko načina, ovisno o primijenjenom načelu. Formalno se mogu podijeliti s obzirom na to sastoji li se naziv od jedne, dviju ili više riječi. Taj pristup, premda naizgled najjednostavniji, uskraćuje nam dublji uvid u jezične mehanizme hrvatskoga, rumunjskoga i karaševskoga, pogotovo uzme li se u obzir da na broj riječi u nazivu (gledamo li strogo po kriteriju postojanja bjeline) utječu katkada dvostruka i nerijetko promjenljiva pravopisna pravila. Naime, nazivi nastali istim mehanizmom mogu se različito bilježiti i prema tome pripadati jednorječnim ili višerječnim skupinama (npr. plavo-zelena/ plavozelena, okeržuta/ oker žuta, tamno plava/ tamnoplava itd.). Stoga obilježja triju sustava prikazujemo tako da izdvajamo jezična sredstva kojima se ta tri jezika služe u stvaranju novoga naziva za boju te nalazimo u čemu su slični, a u čemu među njima postoji razlika. U metodološkom smislu ne polazimo od precizno utvrđenih (i terminološki distinktivnih) hrvatskih tvorbenih modela (npr. Babić 2002, Ramadanović 2012)[1], nego u središte stavljamo tvorbene obrasce i sintaktičku strukturu naziva. Proizlazi dakle da su tvorba i sveza dva glavna mehanizma stvaranja naziva za boju u hrvatskom, rumunjskom i karaševskom. Postoji i treći, u kojem se jezik ne služi vlastitim unutarnjim sredstvima, nego izravno posuđuje naziv iz drugoga jezika. Dvije su mogućnosti u tom slučaju: a) preuzima riječ u obliku kakav jest u izvorniku, bez ikakve ili uz djelomičnu fonološku i pravopisnu prilagodbu (*hrv. bordo, bež, oker, antracit*, *pink*, kar. *murg*, rum. *violet, mov, kaki*), b) prevodi cijelu sintagmu (*Denver plava*, *kafa s mlekam, gri-şoarece*).

A. Tvorba

i. Derivacija

U sva je tri jezična korpusa naziva za boje zabilježen priličan broj tvorbeno izvedenih boja. Premda se načelno nazivi mogu izvoditi prefiksima i sufiksima, u našoj građi nije zabilježen nijedan prefigirani primjer[2] osim prefiksoidnih tvorenica *ultraljubičast*, *infracrven*, pa se slobodno može reći da je izvođenje najvećim dijelom, a u našem korpusu isključivo, sufiksalno. U hrvatskom su potvrđeni ovi sufiksi pri tvorbi naziva za boju: *-ast, -an, -av, -en, -ičast, -ikav, -kast, -ski*, u rumunjskom tvorbu naziva za boje omogućuju sufiksi *-atic, -ior, -işor*, *-iu, -ui*, *-uliu*, u karaševskom *-an, -en, -ast, -ičast, -ikast, -ikav, -injav, -ski*. Među njima postoji razlika u čestoti te distribuciji s obzirom na to uz koje osnove dolaze.

[1] Čak ni za ono što se zove *tvorba, tvorenica* jer se ti pojmovi radi lakše usporedbe uzimaju u širem smislu.

[2] Jelaska i Cvikić (2005) navode ove: *ocrvena, nagarava, prozelena, prožuta* te prefiksoidne: *polusiva, polusmeđa, poluzlatna.*

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

1) Sufiks *-ast* najzastupljeniji je sufiks u tvorbi naziva za boje u hrvatskome. Dolazi uz tri temeljne i mnoge netemeljne boje: *narančast, ljubičast, ružičast; limunast, kestenjast, maslinast, platinast, cimetast, ciglast, sedefast*. Njime se označuje boja koja odgovara boji predmeta u osnovi, npr. *kestenjasta* je boja onakva kakva je u kestena. Predmet koji služi kao motiv nazivu pripada obično biljnomu svijetu (kesten, maslina, naranča), no može se odnositi i na što drugo (cigla, sedef, platina)[1]. Istim sufiksom tvore se nazivi za boje i u karaševskim govorima: *konopljast* (Ravnik)*, petlast* (Lupak)*, murgast* (Lupak). U lupačkom su govoru tim sufiksom tvorene i dvije temeljne boje: *smudast* ('smeđ') i *rozast* ('ružičast')*.* Tomić (2007) bilježi *muvest* ('siv'), dakle sa sufiksom *-est* (pa treba pretpostaviti da je primjer iz Ravnika, izveden od imenice *muva*).

Sufiks *-iu* najčešći je sufiks kojim se izvode nazivi boja u rumunjskome. Primjeri su brojni: *cafeniu* ('boje kave'), *cărămiziu* ('boje cigle'), *cenușiu* ('pepeljast'), *fistichiu* ('boje pistacije'), *piersiciu* ('boje breskve'), *trandafiriu* ('ružičast' itd. Taj sufiks u velikoj mjeri odgovara hrvatskomu *-ast*, ali za razliku od njega, gotovo sasvim isključuje polisemiju: npr. *breskvast* može biti breskvi sličan i okusom, ali *vișiniu* znači samo 'boje višnje', ne upućuje na sličnost po nekom drugom svojstvu.[2] Za sličnost po okusu rabi se *vișinatic* – iako bi se i taj sufiks mogao odnositi na boju, ovdje su se značenja strogo podijelila i pridjev na *-iu* znači boju, a onaj na *-atic* okus. Stoga i rumunjski pridjevi izvedeni iz naziva materijala – *auriu* (*aur* 'zlato')*, arămiu* (*aramă* 'bakar')*, argintiu* (*argint* 'srebro'), *ciocolatiu* (*coicolată* 'čokolada') i slični – nisu gradivni, nego isključivo opisni, odnose se na boju (moguće je i značenje 'pozlaćen', 'posrebren'). Ako je iz konteksta jasno, u prijevodu može biti i *zlatan, bakren, srebren, čokoladni*, ali ako nije, prevoditelj mora posegnuti za svezom *boje + genitiv*.

Mnogo rjeđe nazivi boja izvedeni iz predmeta (a ne iz postojećega naziva za boju) imaju sufikse *-ui* (*căprui* 'smeđe', ali isključivo za boju očiju, od *capră* 'srna') ili *-uriu* (*tuciuriu* 'tamnoput, crnomanjast, brončane puti', od *tuci* 'lijevano željezo', *plumburiu* 'boje olova, olovnosiv', od *plumb* 'olovo').

2) Sufiks *-kast* dolazi uz temeljne boje: *bjelkast, crnkast, crvenkast, plavkast, sivkast, smećkast, zelenkast, žućkast* te uz neke netemeljne, ali dominantne, poput srebrene i zlatne: *srebrenkast, zlatkast*.[3] Ipak, tri temeljne boje, *narančasta, ljubičasta* i *ružičasta*, koje su već nastale derivacijom od imenica, ne ostvaruju takav tvorbeni uzorak (*narančast: *narančastkast*). Sufiksom *-kast* deminutivne je naravi te označuje da novonastala boja približno odgovara osnovnoj, bilo da u sebi sadržava manje konkretne boje bilo da je nijansom sličnija susjednoj boji u spektru (Jelaska i Cvikić 2005). Po tom su mu slični sufiksi *-ikav*: *zelenjikav, crnjikav*, *-ičast*: *bjeličast, plavičast*, *-manjast*: samo u *crnomanjast*. Osim posljednjega, svi su navedeni

[1] O značenjskom podrijetlu naziva za boje u hrvatskom, francuskom i engleskom jeziku više u Jelaska, Bošnjak i Balent 2005.

[2] Iznimke su vrlo rijetke – npr. *cânepiu* može upućivati na oblik sličan povjesmu konoplje ili na boju sličnu sjemenkama konoplje.

[3] Srebrena i zlatna i po ostalim su obilježjima bliske temeljnim bojama, ali ne zadovoljavaju kriterij po kojem riječ mora značiti samo boju.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

sufiksi načelno plodni, no s obzirom na to da dolaze mahom uz temeljne boje[1], udio im je uglavnom stalan.

U govoru Karaševa za izvođenje pridjeva postojećih naziva za boje ovjereno je nekoliko sufiksa: *-ast*, *-ičast, -ikast -ikav, -injav.* Sufiks *-ičast* zabilježen je samo u izvođenju od pridjeva *bel*: *beličast* ili *biličast* (Petrovici 1934: 142), ostali su gotovo jednako učestali (*-ikast, -ikav* dolaze ipak nešto češće): *čerevenast, červenjast, červenjikav* i *červenjikast*, *zelenast, zelenjast, zelenjikast* i *zelenjikav*, *bleštast, blešćikast*[2] *i blešćikav*, *surast*, *surikast, surikav* i *surinjav, žltast, žlćikast* i *žlćikav*, *črnjikas(t)* i *črnjikav* itd.

I rumunjski poznaje niz sufiksa kojima se mogu derivirati nazivi za boje. Sufiksi *-atic, -icios, -ior -işor, -uliu* upućuju na to da predmet sadržava boju u manjoj mjeri: *roşiatic* 'crvenkast', *albicios* 'bjeličast', *gălbior* 'žućkast', *rozişor* 'pomalo ružičast, roskast', *verzului* 'zelenjikav'. Isto značenje mogu imati i sufiksi *-ui* i iznimno *-iu* (*albăstrui* ili *albăstriu*, oboje 'plavkast'), *-uriu* (*alburiu* 'bjelkast'), s tom razlikom što oni, budući da ne nose deminutivno značenje poput prve skupine, mogu služiti i za izvođenje boje prema predmetu.

3) Nekoliko rjeđih sufikasa u hrvatskome ima općepridjevsko značenje te u nekim primjerima oni mogu izražavati i boju. Sufiks *-en*, npr. *bakren, kafen/kaven, srebren* pojavljuje se već kod temeljnih boja (*zelen, crven*). Za razliku od ostalih ovaj sufiks omogućuje dodatnu derivaciju pa se od takvih pridjeva mogu tvoriti novi sa sufiksom *-ast*: *srebrenast, bakrenast*. Slično je i sa sufiksom *-an*: *zlatan, pješčan, mliječan, purpuran, čokoladan*. Taj je sufiks prototipni pridjevski sufiks, a vrlo je plodan i u stvaranju naziva za boju. Za razliku od sufiksa *-ast* više se spaja s osnovama nebiljnoga podrijetla (minerali, proizvodi). Sufiks *-av* najčešće upućuje na to kakvo je što, ali može preuzeti i značenje sufiksa *-ast* pa izražavati povezanost s predmetom: *čađav, blatnjav, rđav*. Za razliku od prvih dviju skupina, ovi su pridjevi višeznačni, štoviše, boja je njihovo sekundarno značenje i nerijetko se tek iz konteksta može razaznati je li riječ o boji ili kojem drugom značenju (npr. srebren: 1. 'koji je od srebra', 2. 'koji je sjajne sivobijele boje').

Od ovih se sufiksa u karaševskom u izvođenju naziva za boje pojavljuju dva: *-en* (*zelen, červen,* u Ravniku *mužden* 'ljubičast') te *-an* (*roškatan* 'crvenokos, riđokos', od rumunjskoga *roşcat*). Iako su u hrvatskom prijevodu Biblije u stihu „imahu oklope ognjene, plavetne i sumporne boje" (Otk 9, 17) jednorječni nazivi za boje, autor karaševskoga prijevoda („adaptacije", navodi se u predgovoru) Novoga zavjeta poseže na tom mjestu za svezom (usporedbom): „imali su oklopci kako od prosita, od hijacinta i od simpora" (vodeći se svakako i rumunjskim prijevodom: „aveau platoşe ca focul, iacintul şi pucioasa"). Jedinstveni su primjeri u govoru Karaševa nazivi *vilski* i *blešt*, dvije osnovne boje tvorene unutar sustava karaševskoga govora. Pridjev *vilski* ('ljubičast', izveden je sufiksom *-ski*, dok se za *blešt* ('ružičast') može pretpostaviti unatražna tvorba od *bleštav*.

[1] Pojavljuje se uz pridjev *roza* > *roskast* što navodi na pomisao da ta boja može funkcionirati kao temeljna boja, a ona to jest u govornika koji u svom sustavu nemaju naziv ružičasta.
[2] Sami ispitanici odlučivali su se za pisanje *tj*; ovdje grafemom *ć* bilježimo nepčani zapornik.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

ii. Slaganje

Pojam slaganje ovdje ima šire značenje nego što je to obično u hrvatskoj lingvistici kad je riječ o tvorbi riječi i otprilike bi odgovarao onomu što se u rumunjskome podrazumijeva pod *compunere*, eng. *compounding*. Složenim nazivom smatramo izraz nastao od najmanje dviju punoznačnih riječi (ili osnova) koji označuje jedan pojam, ovdje boju ili nijansu boje. Drugim riječima, nije nužno da složenica bude i stvarno jednorječna, nego jednopojmovna. Na taj način izbjegavamo da različito pristupamo jedinicama koje bi se primjerice zbog ortografskih pravila našle u različitim skupinama, a nastale su istim jezičnim mehanizmom.

Možemo izdvojiti nekoliko tipova slaganja:

a. Pridjev + pridjev: *modrozelena, sivo-plava, smaragdnozelena, koraljnocrvena, krem bijela*…

U ovoj bi odrednici moglo biti sporno što je po vrsti riječi prvi dio složenice. Sastavnice kao što su *tamno-, smaragdno-, nebesko-, sivo-* i sl. u nazivima *tamnoplava, smaragdnozelena, nebeskoplava, šljivastoplava, sivoplava, koraljnocrvena* u hrvatskim se priručnicima uglavnom smatraju prilozima (usp. Babić 2002: 472). Mislimo da su prilozi ovdje samo one sastavnice koje same ne znače boju, nego njezin intenzitet (npr. *tamno-*, *svijetlo-*, *zagasito-*), a ostalo bi mogli biti pridjevi koji sa spojnikom -o- i drugim pridjevom tvore složenicu (*koraljn+o+crven, siv+o+plav*), što se može tumačiti preoblikom: 'kakav je drugi pridjev': koraljnocrvena: *koraljna crvena* (*boja*) – crvena koja je koraljna, poput koralja; sivoplava: *siva plava* (*boja*) – plava koja je siva, poput sive.[1] U tim je slučajevima drugi dio složenice glava, odnosno dominirajuća sastavnica, a prva je kao modifikator i subordinirana sastavnica dodatno opisuje te se njihov redoslijed ne mijenja bez utjecaja na značenje. Primjerice, *sivoplava* je primarno plava boja s nijansom prema sivoj, odnosno manjim udjelom sive, a *plavosiva* primarno siva s nijansom prema plavoj (razgovornim jezikom rečeno, *siva koja daje/baca/vuče na plavu*).[2] Dvočlani pak naziv s dvjema pridjevskim sastavnicama spojenima spojnicom (-), npr. *plavo-siva*, *žuto-bijela*, govori da je riječ o dvjema bojama, plavoj i sivoj, žutoj i bijeloj, a ne nijansi jedne boje, drugim riječima, da su obje sastavnice

[1] Da u ovim primjerima moguće nije riječ o prilozima, nego o pridjevima, pokazuje to što se (a) ne odvajaju od druge sastavnice radi isticanja (* sivo plav za razliku od tamno plav, no to vrijedi ponajprije za temeljne boje), (b) mogu biti bilo podređena bilo nadređena sastavnica (*plavosiv/sivoplav, tamnoplav/*plavotaman*) te (c) što se mogu naći u koordinacijskoj složenici (sivo-plav za razliku od *tamno-plav). Pomoćni bi kriterij mogao biti i sam tvorbeni način. Naime, da je u primjeru *sivoplav* prva sastavnica prilog, posrijedi bi bilo srastanje, a onda bi se sastavnice mogle pisati i odijeljeno, što ovdje nije slučaj (* *sivo plav*). Ramadanović (2012: 98) također problematizira mogućnost koordinacijske složenice tipa *tamno-plav* u odnosu na *plavo-zelen* i ispravno zaključuje da nije riječ o istom odnosu. Za subordinirane tvorenice tipa *plavozelen* navodi da su nastale slaganjem, čime prvu sastavnicu, modifikator, implicitno određuje kao pridjev (Ramadanović 2012: 210–211).

[2] Vratimo li se na definiciju boje koja govori o *dojmu*, takva procjena, premda potvrđena na više ispitanika, neminovno je i subjektivna te će nekima u oba slučaja to biti ista boja između plave i sive.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

ravnopravne, koordinirane. Za razliku od prethodnih te sastavnice mogu zamijeniti mjesta a da to ne utječe na značenje (*sivo-plava = plavo-siva, žuto-bijela = bijelo-žuta*). Druga je stvar što i složenice u odnosu koordinacije vrlo često imaju ustaljen redoslijed: *plavo-zelena*, znatno rjeđe *zeleno-plava*, *crno-bijeli film,* nipošto *bijelo-crni* (u rumunjskom upravo tako, *alb-negru*), iako u opisu odjevnih predmeta može, opet rjeđe, i *bijelo* na prvo mjesto. Složenice s neovisnim sastavnicama nemaju ograničenja u kombiniranju (*crno-bijela*), dok za one s dominirajućom sastavnicom postoji ograničenje s obzirom na položaj u spektru (**crnobijela*, **crvenozelena*). Nesklonjivi pridjevi (*krem, bež, lila, kaki* i sl.) mogu također doći kao ravnopravna sastavnica u složenici, npr. *krem-crvena* torba, a kad služe za izražavanje nijanse druge boje, ne dobivaju spojnik poput ostalih pridjeva (**kremobijela*), nego se pišu odvojeno od druge sastavnice (*krem bijela*) ili se moraju preoblikovati u sklonjivi pridjev sufiksom, npr. *kremastobijela*, što je pak vrlo rijetko.

b. Imenica + pridjev: *jantar žuta, Berlin plava, smaragd zelena, senf žuta, indigo plava*…

Prva je sastavnica u ovim sintagmama imenica koja služi kao atribut drugoj sastavnici, pridjevu, odnosno pobliže ga određuje, a druga je sastavnica glava sintagme. Prva se sastavnica ne deklinira (N *jantar žuta*, G *jantar žute*) i često se da preoblikovati u pridjev te čini jednorječnu složenicu: *jantarnožuta, berlinskoplava, smaragdnozelena*. Ovdje je očito da se naziv predmeta zbog njegove karakteristične boje izravno uzima da pobliže označi nijansu temeljne boje.

Naziv predmeta može postati i izravni naziv za boju, dakle ne više samo kao modifikator temeljnoj boji: *oker, lavanda, vanilija, cinober, ciklama, konjak, čokolada* itd. Ovisno o položaju te imenice mogu mijenjati svoju funkciju te se ponašati kao nesklonjivi pridjev: *lavanda zid, ciklama hlače*.[1]

c. Prilog + pridjev: *tamno plava, svjetlozelena, blijedo žuta, berlinski plava, jarko narančasta*

Prilozi se pojavljuju uz boje da označe bilo nijansu bilo intenzitet neke boje. Druga je sastavnica glava sintagme te se nipošto ne može obrnuti njihov redoslijed. U praksi se ove sastavnice pišu i spojeno, pritom je teško prepoznati ikakvu razliku u značenju. Hrvatski pravopis dopušta dvojako pisanje (npr. *tamnoplav i tamno plav, svijetlo zelen* i *svjetlozelen*, prije i *svijetlozelen*) te ga tumači potrebom da se odvajanjem istakne prva sastavnica.

Iako su primjeri malobrojniji, u karaševskome se prepoznaju isti tvorbeni obrasci kao i u hrvatskome. Pokušavajući odrediti boju narančastim predmetima, ako ih nisu vidjeli kao *červene* ili *žlte*, ili uzorku narančaste boje, ako se nisu odlučili

[1] Moglo bi se ići dalje te reći da je na djelu *konverzija* ili *preobrazba* u kojoj je imenica (naziv predmeta) ne samo u funkciji pridjeva nego je postala pridjevom (naziv za boju). Tomu bi u prilog išlo i rastavljeno pisanje bez spojnice (*ciklama hlače, konjak torba*) koje vrijedi za pridjeve. Na osnovi kratke ankete većina je ispitanika potvrdila ovjerenost rečenica poput *Zid je ispao lavanda, a htjela sam plavi. Koje ćeš rumenilo – marelica ili ružičasto?* Ipak, dok se ne provedu valjani testovi kojim bi se to moglo potvrditi, govorimo samo o promjeni funkcije. O preobrazbi kao tvorbenom načinu iscrpno u Tafra 2005 i Ramadanović 2012.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

za naziv *portocaliu*, Karaševci su posegnuli za spojem dvaju pridjeva[1]: *červenožlt*, *žltočerven*. I u nizu drugih primjera pokazuje se odnos subordinacije među sastavnicama: *červenovilski* (ljubičasta s primjesom crvene), *belosinj* ('svjetloplav'), *črnosinj* ('tamnoplav'), *belozelen* ('svjetlozelen'), *črnozelen* ('tamnozelen'), *beloblešt* ('svjetloružičast'), *črnovilski* ('tamnoljubičast'), *staročerven* ('tamnocrven'), a u Lupaku: *starosinj* ('tamnoplav'), *tamnozelen*, *bledozelen*, *bledosinj*. Dok se dakle u lupačkom govoru za nijansiranje rabi slaganje s *tamno* i *bledo*, u karaševskom se u tu svrhu rabe *črno* i *belo*. To je jedinstveno rješenje nastalo unutar govora Karaševa. Takav način tvorbe prijelaza boje postoji doduše u rumunjskom jeziku kao mogućnost, ali nalaze se samo dva primjera: *rozalb* ('vrlo svijetlo ružičast' – zabilježeno u 19. st.) te *mov-negru* ('vrlo tamno ljubičast', zabilježeno u drugoj polovici 20. st.), oba „asimetrično", tj. bez **roz-negru* ili **mov-alb*. Postavlja se pitanje predstavljaju li navedeni karaševski primjeri slaganje *pridjev + pridjev* ili *prilog + pridjev*. U hrvatskom se pokazalo da se složenice u kojima su obje sastavnice nazivi za boje mogu promatrati kao složenice sastavljene od dvaju pridjeva sa spojnikom *-o-*. U karaševskom primjer *červenovilska* pripada toj kategoriji bez dvojbe, ali primjeri slaganja s *črno* i *belo* druge su prirode, sličniji onima s *tamno* i *bledo*. Redoslijed sastavnica u ovim primjerima nije zamjenjiv: **sinjočrn*, **zelenobel*. U takvu je slaganju, dakle, prvi dio prilog, odnosno riječ je o vezi *prilog + pridjev.* Osim toga načina, tamna i svijetla nijansa boje mogu se izraziti i pomoću priloga *otvoreno* i *zatvoreno*: *otvoreno zelen* ('svijetlo zelen'), *zatvoreno zelen* ('tamno zelen'), *lila otvoreno* ('svijetlo lila'), *lila zatvoreno* ('tamno lila'), *sinjo otvoreno* ('svijetlo plavo'), *sinjo zatvoreno* ('tamno plavo'), *malko po otvorena sinja* ('malo svjetlija plava') u čemu se prepoznaje kalk prema rumunjskome *verde închis* ('tamno zelen'), *verde deschis* ('svijetlo zelen'). Štoviše, upravo kao i u rumunjskome, takve veze pokazuju tendenciju nesklonjivosti: *trikov sinjo zatvoreno* ('tamno plava majica'), iako se inače boja izražava pridjevom u sročnosti s imenicom i najčešće ispred nje: *črnosinj trikov* ('tamnoplava majica').

I u karaševskom su zabilježene složenice u kojima sastavnice (pridjevi, nazivi za boje) stoje u odnosu koordinacije, kad se opisuje kombinacija boja: *cvet je červeno-žlt* (kadifica, koja je dvobojna). Češći je međutim izbor da se boje navedu odvojeno (u korist jasnoće): *belozelene s črnem* ('svjetlozelene s crnim'), *žlte i črne* ('žute i crne', 'crno-žut').

U rumunjskom se za sve složenice ovoga tipa, neovisno o tome označavaju li jednu boju (*albastru-azuriu* 'azurnoplava', *albastru-deschis* 'svjetloplava') ili kombinaciju boja (*alb-negru*) drži da su sastavljene od dvaju pridjeva, pri čemu determinant (obično u položaju iza pridjeva koji određuje) ima ulogu priložne oznake načina (*Formarea cuvintelor în limba română* 1970: 173), odnosno „ponaša se više kao prilog" (GA: 145). Kao pridjevi, sastavnice su podložne sklonidbi, bilo

[1] Pisali su većinom sa spojnicom, ali ovdje ćemo pravopis prilagoditi i ujednačiti te ostaviti pisanje sa spojnicom za slučajeve u kojima se opisuje dvobojni predmet. U rumunjskom se standardu također sveze dvaju pridjeva u nazivu za boju pišu sa spojnicom bez obzira na to u kakvu su odnosu sastavnice, tj. je li riječ o jednoj ili dvjema bojama.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

obje bilo samo jedna. No, upravo u složenica koje znače boju ili kombinaciju boja pojavljuju se u praksi kolebanja (Avram 2001: 118) – katkad se sklanja samo drugi dio složenice (*tricouri alb-negre* 'crno-bijele majice'), a katkad obje sastavnice (*uşa albastră-vînătă* 'modroljubičasta vrata'), pa čak i ako su napisane sastavljeno (*coperţi albastrecenuşii* 'sivoplave korice'). U primjerima kao što su *albastru-închis* ('tamnoplav'), *roşu-aprins* ('žarkocrven'), gdje aktualni pravopisni, pravogovorni i morfološki priručnik (DOOM2) propisuje sklanjanje prve sastavnice, u jezičnoj se praksi izbjegavaju oblici u kojima bi se to moralo provesti (Avram 2001: 118) ili se te složenice češće rabe kao nesklonjive: *fustă albastru-deschis* umjesto *fustă albastră-deschis* ('svjetloplava suknja'). Iako bi se moglo pomisliti da nesklonjivost sastavnica *deschis*, *închis, aprins* i slično upućuje na to da je riječ o prilozima, katkad se u takvim primjerima sklanja upravo drugi dio složenice (*rochie alb-imaculată* 'besprijekorno bijela haljina', *o luminozitate roşu-închisă* 'tamnocrveni sjaj', *culoarea în secţiune de la roz-deschisă la roşu-închisă* 'boja u presjeku od svjetloružičaste do tamnocrvene', *frunzele de culoare verde-închisă* 'lišće tamnozelene boje'), što pokazuje veći stupanj povezanosti sastavnica (GA: 145).

Brojne su složenice tipa *pridjev + imenica* u rumunjskome: *albastru-cernealĕ* ('tinta plava'), *albastru-cobalt* ('kobalt plava'), *albastru-lavandă* ('lavanda plava'), *bleu-petrol* ('petrolej plava'), *gri-şoarece* ('mišje siva'), *roz-bombon* ('bombon ružičasta'). Takvi su nazivi katkada nastali kraćenjem sintagme *pridjev + de + imenica* (albastru de cobalt > albastru-cobalt, albastru de Berlin > albastru-Berlin). U nekim slučajevima, kao i u hrvatskome, dolazi do „osamostaljivanja" imenice i ona postaje naziv za boju: *lavandă* ('lavanda'), *fistic* ('pistacija'), *cognac* ('konjak'), *vişină putredă* ('trula višnja').

Jedini je karaševski primjer ovakva slaganja *zelen turkoaz* ('tirkizno zelen'), ali to je zacijelo posljedica oskudne građe. Činjenica da postoji ovakav primjer upućuje na visoku vjerojatnost da postoje i drugi slični. U karaševskome nisu zabilježeni primjeri u kojima bi predmet (kao imenica, bez promjene) postao nazivom za boju, ali taj je govor zahvaljujući dvojezičnosti otvoren posuđivanju iz rumunjskoga, pa odatle npr. *krem* (posuđeno već kao naziv na boju, ne kao predmet).

2.2. Sveza

Nazivi za boju mogu nastati i sintaktičkim kombiniranjem. Mogu se izdvojiti dva tipa takvih sveza:

a. Imenica *boja* + imenica u genitivu: *boja mesa, boja leda, boja bijele kave*

U ovom tipu sintagme, za razliku od prethodnih primjera slaganja, nijedna sastavnica nije primarni naziv za određenu boju, nego se općemu nazivu *boja* dodaje naziv predmeta iz izvanjezične stvarnosti, koji se stavlja u genitiv da se *objasni* kakva je boja posrijedi. Samo se prva sastavnica dalje deklinira: ruž *boje* mesa, torba u *boji* bijele kave, s *bojom* leda itd. Taj postupak u nekih se primjera može zamijeniti obrascem predmet+sufiks te je moguća preoblika: *boja naranče: narančasta* (postala temeljnom bojom), *boja sedefa: sedefasta, boja mlijeka: mliječna, boja sljeza: sljezova*,

BDD-A27169 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

no nisu svi predmeti skloni takvoj preoblici (*boja mesa: *mesasta/*mesna, boja jorgovana: *jorgovanasta*). Do preoblike ne dolazi ni kad je druga sastavnica dvočlana: *boja bijele kave, boja trule višnje, boja uvelog lišća* (**uvelolišćasta*). Osim preoblike, moguće je i da druga sastavnica postane nazivom za boju: *boja bijele kave = bijela kava.*

b. Pridjev + *kao* + imenica: *plava kao more*

Usporedba je čest način stvaranja naziva za neku nijansu boje. Mnogi primjeri koje smo gore naveli mogli bi se podvesti pod usporedbu u širem smislu jer označuju boju koja se uspoređuje (povezuje) s obilježjem nekoga predmeta (entiteta). U ovom se postupku konkretna boja pobliže određuje upotrebom čestice *kao* ili prijedloga *poput* i predmeta nositelja obilježja: *crvena kao krv, plava kao nebo, zelena poput trave, žuta kao limun*. Ti su predmeti obično dobro poznati i bliski pripadnicima jezične zajednice kako bi svaki govornik imao predodžbu o kakvoj se boji radi. Primjerice, i banana i limun su žuti, ali se u hrvatskome, tako i ostalim dvama sustavima, rijetko što po boji uspoređuje s bananom; u rumunjskom nije neobično *albastru-Voroneț*, a govornicima hrvatskoga koji ne znaju kako je oslikan manastir Voroneț **Voroneț-plava* ne bi mnogo značilo (Gheorghiu 1968). I ovaj se obrazac obično da preoblikovati u pridjevsku ili imeničko-pridjevsku složenicu: *krvavocrvena, nebeskoplava; trava zelena, limun žuta/limunžuta*.

Kombiniranje je plodan način nastanka naziva za boje i u rumunjskome. Mnogi od već spomenutih naziva mogu se razumjeti kao preoblika sintagmi tipa *boja + predmet* (*de culoarea castanei = castaniu* 'kestenjast') ili *pridjev + ca + imenica* (*albastru ca lavandă = albastru-lavandă* 'lavanda plava', *galben ca lămâia* 'žut poput limuna'). Naravno, neke takve sintagme neprikladne su za preobliku: *de culoarea gheții* ('boje leda') ne može postati **ghețiu*. U nekim će slučajevima hrvatski ekvivalent za rumunjski pridjev biti upravo sveza jer se u hrvatskome od danih imenica ne mogu izvesti boje, npr. *de culoarea liliacului = liliachiu* 'boje jorgovana', *de culoarea fisticului = fistichiu* 'boje pistacije'. Ako su sintagme višečlane, ni u rumunjskom ni u hrvatskom nije moguća takva preoblika (*culoarea oului de rață* 'boja pačjeg jajeta'), ali moguće je da naziv predmeta postane naziv za boju: *culoarea cafelei cu lapte = cafea cu lapte* ('boja bijele kave', 'bijela kava').

U govoru Karaševa za rumunjsku svezu *culoarea caisei coapte* ('boja zrele marelice') zabilježen je pomalo nespretan „prijevod" *jeno culoare od caise* iako su se ispitanici u takvim slučajevima uglavnom odlučili za vlastitu procjenu boje umjesto prevođenja (pa je konkretni ruž jednostavno *červen*). Primjer *kafa s mlekam* kalk je prema rumunjskome *cafea cu lapte* 'bijela kava' (doslovno: 'kava s mlijekom'). U nedostatku naziva govornik poseže za punom usporedbom: *ima farbu kakon morkonje* ('ima boju kao mrkva').

3. Zaključak

Analiza obrazaca leksikalizacije, odnosno načina stvaranja naziva za boje u trima jezičnim sustavima pokazuje podudarnost na makroplanu i poneke razlike na

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

mikroplanu. Naime, imajući u vidu dominantna jezična obilježja hrvatskoga, rumunjskoga i karaševskoga, može biti zanimljivo da se ona nužno ne odražavaju u nazivima za boje. Primjerice, pokazalo se da sufiksacija, premda u hrvatskome najčešći tvorbeni način, među bojama nije toliko izražena koliko je to slaganje. U rumunjskom je naprotiv nemalen broj raznovrsnih sufikasa, premda i ondje dominiraju drugi načini. Dodavanje sufiksa, bili oni i različiti, nije dovoljno da pokrije cijeli raspon traženih nijansa, a kad bi se to i moglo, očito je da mu jezik ne daje uvijek prednost. Osim globalne umreženosti i mogućega preslikavanja stranih jezičnih modela (poglavito u modernim industrijama) treba uzeti u obzir i činjenicu da slaganje, shvaćeno u najširem smislu, omogućuje stvaranje većega broja naziva koji su često slikoviti i(li) zvučni te brojne kombinacije dviju boja ili precizno nijansiranje kojim god motivom iz izvanjezične stvarnosti, što za mnoge djelatnosti nije nebitno.

Sve to pokazuje da je ovdje leksikalizacija koncepta boja prilično univerzalna i da se jezici bez obzira na svoje podrijetlo pritom služe istim ili vrlo sličnim mehanizmima. Razlike koje su uočene proizlaze iz nekih gramatičkih osobitosti svakoga sustava (npr. izricanje posvojnosti u rumunjskome prijedlogom *de* i imenicom nasuprot pridjevu u hrvatskome, mjesto pridjeva ispred ili iza imenice u sintagmi i sl.), otvorenosti prema posuđivanju i stupanj prilagodbe posuđenice itd. U govoru Karaševa na primjer vidljiva je razlika u stvaranju naziva boja između starijih i mlađih govornika. U potonjih je izraženiji utjecaj rumunjskoga, koji se očituje ponajprije u popunjavanju sustava (na osnovi provedene ankete utvrdili smo da za razliku od rumunjskoga i hrvatskoga karaševski ima sustav od deset temeljnih boja – nedostaje mu narančasta) te preuzimanju nekih rumunjskih naziva, uglavnom bez prilagodbe (*portocaliu, oranj, lila, roz, maro*).

Potvrđena je opravdanost polazišne podjele na temeljne i netemeljne boje, ovdje posebno gledano s obzirom na tvorbene obrasce i status sastavnica u složenici. U derivaciji se očituje razlika u distribuciji prototipnih sufikasa (*-kast* i *-ast*, *-ui* i *-iu*) s obzirom na vrstu osnove, što se ogleda u dvama glavnim značenjima: deminutivnost, odnosno manji intenzitet osnovnoga pridjeva (*plavkast*, *albăstrui*) i referencijalnost, odnosno stanovita sličnost s predmetom u osnovi po načelu naziv predmeta > naziv boje (*pepeljast, cenușiu*). Katkad se, pogotovo u novije vrijeme i moguće pod inojezičnim utjecajem, taj prijenos s predmeta na boju odvija bez ikakve tvorbene ili sintaktičke intervencije (*konjak torba, geanta cognac*). U karaševskom je govoru distribucija sufikasa takva da *-ast* pokriva oba spomenuta značenja (*surast*, *konopljast*), a deminutivnost se često izražava i sufiksom *-ikast* (*červenjikast*). U odnosu na ostala dva uspoređivana sustava na temelju našega korpusa može se zaključiti da se karaševski uglavnom oslanja na sustav temeljnih boja kojima za izražavanje nijansa dodaje sufikse ili kombinira dvije temeljne boje u složenicu, dok se ostalim obrascima služi rijetko (ako nije posrijedi kalk prema rumunjskome). U nazivima nastalima slaganjem u hrvatskom se jasnije ortografski pokazuje razlika između odnosa koordinacije i subordinacije sastavnica, a koja u rumunjskom i karaševskom izostaje. Bez obzira na to što položaj sastavnica u složenicama i sintaktičke konstrukcije odražavaju zasebna gramatička obilježja svakoga od triju

BDD-A27169 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

sustava, ustroj na višoj razini pokazuje stanovitu pravilnost i predvidljivost temeljnih obrazaca.

Literatura

Avram, Mioara. 2001. *Gramatica pentru toţi*. Bukurešt: Humanitas.

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, HAZU.

Berlin, Brent, Kay, Paul. 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.

Bidu-Vrănceanu, Angela. 1992. Numele de culori – semantică, lingvistică, semiotică (I). *Studii şi cercetări lingvistice*, XLIII (3): 279.

Birta, Ivan. 1993. *Karaševci (Narodne umotvorine s etnološkim osvrtom)*. Bukurešt: Romcart.

Brbora, Sanja. 2005. Što je zajedničko marelici i lososu? (o nazivima za boje). U: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, [Granić, Jagoda], 111–123. Zagreb – Split: HDPL.

Chelaru-Murăruş, Oana. 2012. Dinamica numelor de culori în româna actuală. *Limba română:direcţii actuale în cercetarea lingvistică. Actele celui de-al 11-lea Colocviu Internaţional al Departamentului de Lingvistică*, II: 203–217. Bukurešt: Editura Universităţii din Bucureşti.

DER=Ciorănescu, Alexandru. 2002. *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Bukurešt: Editura Saeculum I.O.

Formarea cuvintelor în limba română. 1970. Institutul de lingvistică. Bukurešt: Editura Academiei Române.

GA=*Gramatica limbii romane I*. 2005. Academia romana, Institutul de linguistica „Iorgu Iordan – Al. Rosetti". Bukurešt: Editura Academiei romane.

Gheorghiu, Domnica. 1968. În legătură cu terminologia culorilor din limba română. *Limba română*, XVII (1): 40 – 49. Bukurešt: Editura Academiei.

Gulešić-Machata, Milvia, Machata, Martin. 2007. Boje u hrvatskim i slovačkim kolokacijama. *Riječ: Časopis za slavensku filologiju*, 13 (2): 99–107.

Hardin, C.L., Maffi, Luisa. [ur.] 1997. *Color categories in thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jelaska, Zrinka, Bošnjak, Tomislava, Balent, Marina. 2005. Nazivi i boje u hrvatskome jeziku i njihovo značenjsko podrijetlo u usporedbi s francuskim i engleskim. U: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, [Granić, Jagoda], 357–367. Zagreb – Split: HDPL.

Jelaska, Zrinka; Cvikić, Lidija. 2005. The words for colors in Croatian: different means of lexicon extension. U: *Zbornik radova*, 7–25. Zadar: Sveučilište u Zadru, Stručni odjel za izobrazbu učitelja i odgajatelja predškolske djece.

Lisac 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Manea Grgin, Castilia. 2012. *Povijest karaševskih Hrvata u rumunjskom Banatu (16.-18. stoljeće)*. Zagreb: FF press.

Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.

McNeill, Nobuko B. 1972. Colour and colour teminology. *Journal of Linguistics*, 8(1): 21–33.

Novi zavet. 2013. Adaptacija Luka Petraška.

Olujić, Ivana, Bošnjak Botica, Tomislava. 2012. *Nazivi za boje u rumunjskom i hrvatskom jeziku na primjeru Cărtărescuove pripovijesti REM*. HIDIS, 19. – 20. prosinca 2012. (predavanje, pp prezentacija).

Opašić, Maja, Spicijarić, Nina. 2010. Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boje u hrvatskoj, talijanskoj i njemačkoj frazeologiji. *Fluminensia*, 22 (1): 121–136.

Petrovici, Emil. 1935. *Graiul carașovenilor: Studiu de dialectologie slavă meridională*. Bukurešt: Imprimeria naţională.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)

Pitiriciu, Silvia. 2010. Din terminologia cromatică: galben în limba română. *Limba română*: *Revistă de ştiinţă şi cultură*, XX (3-4): 103–110.

Pitiriciu. Silvia. 2010. Din terminologia cromatică: albastru în limba română. *Buletin de lingvistică*, 11: 136–143.

Radu-Golea, Cristina. 2009. The Neological Dissemination of the Chromatic Terminology in the Romanian Language*. Studii şi cercetări de onomastică şi lexicologie* (*SCOL*), I (1-2): 191–202.

Ramadanović, Ermina 2012. *Sastavljeno i nesastavljeno pisanje u hrvatskome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Steinvall, Anders. 2002. *English Colour Terms in Context*. Doktorski rad. Umeå universitet. http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:144764/FULLTEXT01.pdf (26. srpnja 2015.)

Stolac, Diana. 1994. Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji. *Filologija*, 22-23: 259–267.

Tomić, Mile. 2007. *Karaševci i njihov jezik*. Bukurešt: Cartea Universitară.

Tanhofer, Nikola. 2000. *O boji na filmu i srodnim medijima*. Zagreb: Novi liber – Akademija dramskih umjetnosti.

Uusküla, Mari. 2006. Distribution of colour terms in Ostwald's colour space in Estonian, Finnish, Hungarian, Russian and English. *TRAMES: A Journal of the Humanities & Social Sciences*,10 (2): 152–168.

Vulić, Sanja. 1994. Govori karaševskih Hrvata. U: *Tjedan Hrvata iz Rumunjske,* 19–23. Zagreb: HMI.

Vulić, Sanja. 1998. Rumunjski Hrvati u pretpreporodnom i preporodnom razdoblju. *Dani hvarskog kazališta*: *Hrvatska književnost u doba preporoda*, 567–574. Split: Književni krug.

Wierzbicka, Anna. 2008. Why there are no colour universals in language and thought. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14 (2): 407–425.

Wyler, Siegfried. 1992. *Colour and Language: Colour Terms in English*. Tuebingen: Gunter Narr Verlag.

BDD-A27169 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:57 UTC)